David Albahari

GOVOR PRVOG LICA[1]

Američku poeziju u drugoj polovini dvadesetog veka obeležilo je nekoliko izuzetnih pesničkih glasova, kao što su Alen Ginzberg, Džon Ešberi, Čarls Simić i V. S. Mervin. Među njima se svakako nalazi i pesnikinja Ai, koja je svoj jedinstven glas pronašla u spoju sa formom koju ju izabrala, sa tzv. dramskim monologom. Ai je ispisala gotovo sve svoje pesme u toj formi, tako da je to u isto vreme i najjača i najslabija odlika njene poetike i pesničke prakse. S jedne strane, ta forma joj je omogućila da zadrži određenu distancu prema događajima koje opisuje, ali je zato, s druge strane, stvorila izvesnu monotoniju u njenoj poeziji i navela je da potraži rešenje u produžavanju same priče. To je, međutim, dovelo do daljeg slabljenja vezivnog pesničkog tkiva, odnosno, do daljeg jačanja pripovedačkog elementa u njenim pesmama. Bez obzira na sve to, može se reći da je Ai u svojim pesmama postala neka vrsta pesničkog „glasa savesti" Amerike, glasa koji je neprekidno vagao moralne, istorijske, sociološke i ideološke vrednosti savremenog američkog društva.

Pravo ime pesnikinje Ai bilo je Florens Antoni, koje je kasnije legalno promenila u Ai, što na japanskom znači „ljubav". To je objašnjavala činjenicom da je ona rođena posle „skandalozne afere koju je moja majka imala sa jednim Japancem kojeg je srela na tramvajskoj stanici", što je majka kasnije krila od nje. Promenom imena Ai je htela da pokaže da je svesna svoje porodične istorije. Iako se često nailazi na tvrdnju da je Ai crnačka pesnikinja, ona se zapravo identifikovala sa svim nacionalnostima koje su bile deo njenog mešovitog porekla: japanskim, crnačkim, holandskim, irskim i indijanskim (iz plemena Čokto, Čejeni i Apači). Na izvestan način, upravo je ta mešavina (različitih tradicija) omogućila Ai da stvori svoj prepoznatljiv pesnički glas koji je, kao odraz takve šarolike pripadnosti, uvek zauzimao nepristrastan stav.

Kada se sve pesme pišu na isti način, dolazi do izvesne zasićenosti, što je Ai pokušavala da suzbije tako što je birala sve bizarnije i sve mučnije sadržaje, zbog čega čitanje njenih pesama ponekad izaziva odbojnost i gađenje. Među onima koji izgovaraju svoje monologe nalaze se mnoge poznate i slavne ličnosti, ali i lopovi, ubice, majke i očevi koji seksualno iskorišćavaju svoju decu, sveštenici koji imaju tajne erotske veze, kao i političari, generali, policajci. Svi oni se trude da ispričaju svoje priče u kojima izriču priznanja o zlim delima koja su počinili, premda će retko ko od njih pokazati neku meru kajanja. Oni se češće prikazuju, da tako kažemo, na početku svoje zločinačke karijere i pesme o njima opisuju kako su doživeli prvi zločin, onaj čin koji ih je poveo na njihovo mračno putovanje.

Zanimljivo je da Ai nije pokušavala da unosi nikakve prepoznatljive elemente različitih perioda u kojem su živeli njeni likovi. Taksista u današnjem Njujorku govori istim ravnim

[1] Tekst je originalno napisan kao pogovor za izbor Aine poezije, pod naslovom *Prvo lice*, a u prevodu Davida Albaharija i Miloša Komadine, koji će u toku ove godine objaviti izdavačka kuća „Agora". (*Prim. red.*)

tonom, lišenim emocija, kao i neki španski osvajač od pre nekoliko vekova. Neki kritičari su to isticali kao jednu od glavnih zamerki Ainoj poeziji, ali su zato drugi smatrali da je to jedan od njenih najvećih kvaliteta. Za Rahelu Hejds to je bilo sredstvo koje je „odražavalo gotovo biblijsko ogorčenje zbog ljudske zloupotrebe moći i razornih energija raznih ljudskih apetita". Međutim, mora se priznati da u njenim kraćim pesmama monolozi najbolje deluju jer su uobličeni poetskim elementima. U dužim pesmama monolozi se pretvaraju, kao što smo rekli, u priče koje često ne uspevaju da prenesu poetsku komponentu datog događaja, tj. monologa. Ovo se lako može videti ako se uporede pesme „Dvadesetogodišnji brak" i „Hronika raka", prva i poslednja pesma u ovom izboru. Erotski naboj u prvoj pesmi, jednoj od najkraćih u knjizi, uverljiv je koliko i detaljan opis umiranja od raka u možda najdužoj pesmi u ovom izboru.

Ai je započela svoju pesničku karijeru objavljivanjem zbirke *Okrutnost* (1973), sastavljene od kraćih monologa, u kojima se govori o samoubistvu, abortusu, ženskom samozadovoljavanju, batinjanju dece i nepredvidljivosti žudnje. Te teme se zapravo pojavljuju u svim njenim narednim knjigama, s tom razlikom što je, kako je vreme odmicalo, Ai postajala sve zainteresovanija za istoriju i politiku. U isto vreme, ona pokazuje tendenciju da što preciznije definiše one koji izgovaraju svoje monologe i nalazi ih u stvarnom svetu, tj. svoje monologe pripisuje stvarnim ličnostima iz američke istorije. Tako se u njenoj trećoj zbirci, *Greh*, pojavljuju braća Kenedi i Robert Openhajmer koji je bio na čelu Projekta Menhetn, programa za izradu atomske bombe.

U narednoj knjizi, *Sudbina*, broj stvarnih osoba postaje još veći, ali mnogi od njih su, u stvari, mrtvaci čiji glasovi dopiru sa one strane, iz carstva mrtvih. Među njima su Elvis Prisli, general Džordž Kaster, američki predsednik Lindon Džonson, Leni Brus i Džems Din. Zbirka *Pohlepa* dodaje tom spisku govornika i nekadašnjeg direktora FBI-ja, DŽ. Edgara Huvera, ali i niz glasova anonimnih svedoka u raznim ključnim ličnim i istorijskim trenucima, na uličnim nemirima u Los Anđelesu 1992. godine, tokom rušenja Markosove vladavine u Manili, ili u bračnoj prepirci koja se završava ubistvom.

Nekoliko godina kasnije, Ai objavljuje knjigu *Porok: nove i izabrane pesme* (1999), u kojoj se, uz pesme izabrane iz prethodnih pet zbirki pesama, nalazi i osamnaest novih pesama. Posle nje, Ai je objavila zbirku pesama *Užas*, koja je opisana kao knjiga „nasilničkih ili barokno seksualnih životnih priča". Kritičari su ponovo istakli specifičnu moralnu čvrstinu koja odlikuje Ai i čini od nje „neophodnog pesnika". I doista, već sami naslovi njenih zbirki ukazuju na to da ona vidi ulogu pesnika u društvu kao komentatora i kritičara moralne izopačenosti koja zadire u sve aspekte ljudskih života. Zbog svog mešovitog porekla, Ai je bila posebno osetljiva na razne društvene predrasude uperene protiv raznih rasa. „Multikulturalne osobe predstavljaju najveću opasnost za one koji zagovaraju rasni identitet i superiornost. Insistiranje na tome da se čovek mora svrstati uz ovu ili onu rasu jeste, u stvari, rasističko. (...) Rasa je ipak značajna, jer predstavlja medijum razmene, valutu kojom se kupuju posao i pozicija u društvu. Suočena sa tom činjenicom, ipak sam uspela da je prevaziđem i sačuvam njenu svetost."

Poslednja zbirka koju je Ai objavila nosi naslov *Nema predaje*, koji je u ovom slučaju veoma simboličan, budući da je iste te godine Ai preminula. Zbirka *Nema predaje* se dosta razlikuje od ranijih Ainih knjiga, i to je vidljivo već u činjenici da se posle šest zbirki naslo-

vljenih samo jednom rečju, Ai odlučila za naslov od dve reči (što je pre toga učinila samo u naslovu druge zbirke, *Prostor za klanje*). Većina pesama u ovoj knjizi napisane su u gotovo pripovedačkom ritmu, posebno duže pesme, kao da je napokon počela da traži drugu ili drugačiju formu za svoje monologe. Njen moralni stav, međutim, ostao je isti i ona mirno iznosi turobne slike koje služe kao opomena na rasistički odnos prema osobama mešovitog porekla, na zloupotrebu duvana i kanceroznu igru smrti, na ropstvo i prelomne trenutke indijanske istorije.

Ai očigledno smatra da se pesnikova uloga prvenstveno svodi na brigu o moralnim pitanjima, tj. da pesnik treba da uoči i izdvoji one primere kršenja morala koji, ukoliko se blagovremeno ne reaguje, mogu da ugroze i same temelje društva. To je ozbiljna uloga i verovatno je mnogi pesnici ne bi prihvatili, između ostalog i zbog toga što takva uloga podrazumeva skoro potpuno odsustvo ličnog, koje ostaje sasvim sakriveno iza svih onih ličnosti u čije ime Ai govori u svojim zbirkama. Ai je rekla da se takvi, lični aspekti nalaze u njenoj poeziji, ali da su toliko sakriveni da ih je nemoguće prepoznati. „Ja" koje se stalno pojavljuje u njenim pesmama nije nikada njeno „ja", već uvek pripada nekom drugom, ili nekome koga društvo smatra nevažnim i marginalnim ili nekome ko je poznat i lako prepoznatljiv. Ai tako govori sa dve krajnje tačke ljudskog društva, premda je rezultat isti, odnosno, pesma redovno prikazuje kako se raspada slika sveta koju je subjekt pesme hteo da prikaže. Aine pesme govore, u stvari, o tome kako nasilje prodire kroz sisteme odbrane i kako se tada lome granice tela, granice individualnog svetilišta. Pri tom je svejedno da li telo predstavlja nekog pojedinca ili, pak, predstavnika nekog kolektivnog tela (vojske, države, naučne institucije ili nekog indijanskog plemena). Put zla, ili put lošeg izbora, naizgled se razlikuju, a zapravo su uvek isti.

* * *

Ne sećam se više kako smo se Miloš Komadina i ja zainteresovali za poeziju pesnikinje koja je svoje zbirke potpisivala egzotičnim imenom Ai. Moguće je da sam za Ai čuo od američkog pesnika Golveja Kinela, prilikom njegove posete Beogradu. Kinel je američki pesnik koji je njoj predavao i koga je ona izuzetno cenila. Ako dobro pamtim, kada sam se 1986. godine vratio iz Ajove, gde sam proveo nekoliko meseci u Programu za međunarodne pisce, doneo sam njenu zbirku *Greh* koja je upravo bila objavljena. Moguće je, međutim, da se sve sasvim drugačije odigralo i da je ta zbirka na neki drugi način našla put do Miloša. Bilo kako bilo, nekoliko godina kasnije Milošev prevod *Greha* objavljen je u časopisu „Pismo", a desetak pesama je uneto u ovaj izbor. Miloš je bio urbani pesnik i verujem da mu se Aina poezija dopala upravo zbog toga što je, čak i kada nije govorila o gradu, bila ispričana urbanim jezikom. Kao prevodilac, sarađivao sam sa više pesnika, posebno sa Rašom Livadom i Milošem Komadinom. Ako uporedim njihov pristup prevođenju, uviđam da je Miloš u većoj meri poštovao zahteve forme originala, dok sa Rašom nikada nisam bio siguran: ukoliko bi mu se neka pesma dopala, on ju je doslovce razarao i zatim ponovo ispisivao, takoreći kao svoju pesmu.

* * *

Pesme u ovom izboru preuzete su iz svih Ainih knjiga i pokazuju da je ona pisala ujednačenim kvalitetom od prve do poslednje zbirke. Njen pesnički glas je bio gotovo sasvim formiran kada je pisala pesme iz prve knjige, a posle toga je samo nastavio da se usavršava. U ovom izboru pesme su podeljene u tri grupe koje, po mom uverenju, predstavljaju glavne teme ove pesnikinje . Tako se u prvoj grupi, nazvanoj *Greh sudbine*, nalaze pesme u kojima se prikazuje sudbinski trenutak, onaj čas kada sudbina, da tako kažem, uzima stvar u svoje ruke. Druga grupa naslovljena je *Ukus istorije* i sadrži pesme koje govore o raznim istorijskim trenucima koje je pesnikinja smatrala posebno značajnim. Poslednja grupa pesama, *Glasovi Amerike*, donosi monologe koji zapravo odslikavaju istoriju i savremeni trenutak SAD. Naravno, kao što se lako može videti, granice između ovih grupa nisu čvrste i pojedine pesme bi mogle da budu u svakoj od ovih grupa. Greh, sudbina i istorija su bile tesno povezane u Ainoj viziji sveta u kojem živimo, tako da te teme prožimaju skoro sve njene pesme. Na izvestan način naslovi njenih knjiga mogu se pročitati kao tumačenje njene poetike: *Okrutnost* vodi u *greh*; *greh* je naša *sudbina*; *pohlepa* je *porok*; *porok* je put u *užas*, ali bez obzira na to – *nema predaje*. Ai se, nažalost, ipak predala bolesti o kojoj je pisala toliko bolno i tragično, i preminula je 2010. godine.